

HONGER in het paradijs

DE LANGE WEG NAAR EEN STERKERE
LANDBOUW IN CONGO

Hoe komt het dat het uitgestrekte en vruchtbare Congo er niet eens in slaagt zijn eigen bevolking te voeden? En kan de Belgische steun aan de landbouw daaraan iets verhelpen? De discussie over goed bestuur duikt onvermijdelijk weer op.

Op VN-indexen over honger en ondervoeding

prijkt Congo steevast bovenaan. Zeventig procent van de Congolese bevolking is ondervoed en krijgt onvoldoende eiwitten, koolhydraten en vitamines binnen. Dat verbijstert des te meer omdat Congo eigenlijk een landbouwmogendheid zou kunnen zijn die een deel van Afrika voedt. Congo is immers de “watertoren” van Afrika met een goed klimaat en eindeloos veel grond.

‘Kinshasa voert ongeveer de helft van zijn voedsel in’, zegt Eric Tollens, professor emeritus in de landbouweconomie aan de K.U. Leuven, die de Congolese landbouw al vele jaren volgt.

Nochtans werken vier op vijf Congolezen in de landbouw.

Waarom is er zo’n dramatisch verschil tussen de mogelijkheden en de werkelijkheid? De oorlog en het geweld die het land tussen 1996 en 2006 teisterden, en in het oosten van Congo nog steeds niet gestopt zijn, bieden zeker een deel van de verklaring. Op de hobbelige aardeweg die Kasindi met Beni verbindt –de voorname invalsweg vanuit Oeganda– zien we de ene kudde runderen na de andere lopen. ‘Tegenwoordig moet Oeganda Congo van vlees voorzien’, legt mijn chauffeur uit. Het vee dat ooit overvloedig aanwezig was in Congo, zeker in het oosten, is massaal afgeslacht tijdens de oorlog door de vele mensen met wapens.

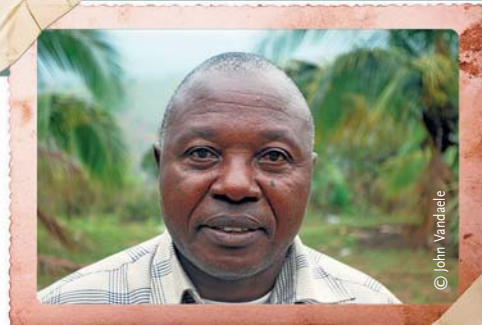
Maar de oorlog is niet de enige verklaring. In Bandundu, de provincie ten oosten van Kinshasa, hield de oorlog nooit lang huis. Toch kwijnde ook daar de landbouweconomie weg. In het stadje Lusanga zien we de overblijfselen van wat ooit een grote palmolie-fabriek was. Opgericht door Unilever in 1911 werden hier de palmnoten van duizenden hectare palmbomen door ruim 5000 fabrieksarbeiders verwerkt tot olie. De fabriek zonk, net als vele anderen in de streek, weg in het economische moeras waarin Congo onder president Mobutu belandde. De palmplantage staat er nu verwilderd bij. Tegenwoordig wordt palmolie ambachtelijk geproduceerd: in de dorpen zie je overal gele jerrycans met palmolie, die met primitieve middelen uit de noten wordt geperst. Een groot deel van de agro-industrie verdween nog voor de oorlog begon.

Naast die agro-industrie had en heb je nog altijd miljoenen kleine boeren. Ook zij hebben de voorbije veertig jaar geleden. Stap voor stap viel elke vorm van ondersteuning en omkadering weg –goed zaaigoed, krediet, meststoffen, wegen, vorming en informatie... De staat is de boeren meer tot last dan tot hulp. Het gevolg is een zeer primitieve landbouw die vooral gericht is op het naakte overleven van de eigen familie en steunt op het traditionele “kappen en branden”. Een boer kapt een deel van het bos, laat het drogen en steekt daarna alles in de fik. Waarna hij –eigenlijk vooral zij– over een veld beschikt waar alle onkruid verbrand is, de as als mest fungeert en de bodem vruchtbaar is voor een jaar. Toen Congo nog dunbevolkt was, werkte dat prima: men kwam immers pas na 25 jaar, als het bos zich hersteld had, naar hetzelfde stuk grond terug. ‘Nu steekt men een zelfde veld soms al na drie jaar weer in brand. Zo raakt de bodem uitgeput en daalt de opbrengst’, zegt landbouwingenieur Aimé Makombo, die in Bandundu werkt voor de Belgische Technische Coöperatie (BTC), het agentschap dat de officiële Belgische ontwikkelingshulp uitvoert. Het gevolg van dat alles is een landbouw met zeer lage rendementen.

OVER MAAGDELIJK WOULD EN STAATZAAD

Dat blijkt ook als we het BTC-programma voor zaadverbetering –Appui au Secteur Semencier (ASS)– bezoeken in Bandundu. Onder Mobutu werd landbouwzaad geproduceerd op staatsboerderijen. De poging van de Wereldbank, eind jaren tachtig, om die

Paluku Mivimba, voorzitter van de “Boerenbond-in- wording” van Congo, vindt dat veel Congolese boeren niet ambitieus genoeg zijn.

► activiteit te privatiseren door ze uit te besteden aan de grote agromultinationals, mislukte. Tegen 2005 was de zaadproductie één grote chaos: er was geen filière meer die kwaliteitszaad maakte. Boeren kochten wat op de markt beschikbaar was, met zeer bescheiden en onvoorspelbare rendementen tot gevolg. Het ASS heeft in een aantal regio's terug wat lijn gekregen in de zaadketen: het onderzoeksinstituut INERA produceert, eveneens met BTC-steun, de basiszaden en die worden dan ter beschikking gesteld van boeren en lokale verenigingen die zich willen specialiseren als zaadproducent. Velen onder hen hebben nog veel te leren en hebben moeite om hun producten aan de man te brengen.

‘Als jullie elk jaar een hectare maniok kweken, ben je verzekerd van 1500 euro per jaar. De maniok zou je bank zijn. Zou je daarmee geen vertegenwoordiger van je zaden kunnen betalen?’, vraagt Aimé Makombo. Joseph kijkt wat bedremmeld voor zich uit. Een van de moeilijkheden waar ASS mee worstelt, is dat het niet evident is om van ambtenaren en boeren gedreven zaadverkopers te maken.

Als Bandundu –en vooral het district Kwilu– de graanshuur van Kinshasa wordt genoemd, dan is dat dus niet door zijn indrukwekkend rendement maar omdat er veel grond is, én omdat de bevoorrading van Kin nu zoveel makkelijker is dankzij het

makkelijker dan onkruid met de hand uittrekken. Alles moet hier immers met menselijke energie gebeuren en de hitte valt als een loden deken op je. ‘De vrouwen zijn oververmoeid’, zegt Tollens.

Benjamin Mayema, die in Bandundu Senasem leidt, de overheidssdienst die de kwaliteit van de zaden onderzoekt en certificeert, is ongewoon hard voor de Congolezen: ‘We hebben het klimaat, het water en de grond om hier het paradijs op aarde te realiseren. Alleen zou je dan de Congolezen moeten verjagen en hier een volk laten wonen dat de grond bewerkt. Onze mensen zijn gewoon om te plukken; ze moesten nooit vechten om te overleven. Met de bevolkingstoename komt daar stilaan verandering in maar het gaat te traag.’

Een bezoek aan Kenia heeft ook boerenleider Paluku Mivimba de ogen geopend: ‘In Kenia zijn de boeren veel ambitieuzer. Ze produceren echt voor de markt. Dat gebeurt bij ons veel te weinig.’

‘We hebben het klimaat, het water en de grond om hier het paradijs op aarde te realiseren. Alleen zou je dan de Congolezen moeten verjagen en hier een volk laten wonen dat de grond bewerkt.’

Zelfs met die betere zaden, komt men tot een rendement van een tot anderhalve ton maïs per hectare. Vergelijk: in België levert een hectare maïs makkelijk tien ton op. ‘Toch is dat een serieuze verbetering tegenover de gemiddelde opbrengst van 800 kilo per hectare in Bandundu’, benadrukt professor Tollens.

Tijdens een bezoek aan de vereniging APSEM, die in Lusanga zaad produceert onder toezicht van ASS, zien we heel wat onkruid op het veld staan. De maïs is nogal dun gezaaid. Directeur Joseph Mbulu hoopt op geld van donoren om zijn zaad te promoten in andere delen van Bandundu. Die afwachtende houding is merkwaardig want APSEM heeft liefst honderd hectare grond gekregen van de voormalige staatzaadboerderij.

herstel van de weg tussen Kin en Kikwit; de 530 kilometer rijd je nu in acht uur.

Boer Samsabakana in het dorpje Kimbinga, op veertig kilometer van Kikwit, bezit veertig hectaren, waarvan de helft nog *mbalaka* is –maagdelijk woud. Hij noemt zich een middelgrote boer. Samsabakana: ‘Sommige gewassen als maniok en rijst groeien beter in het woud. Daartoe zal ik dan een stuk woud kappen en afbranden. Dan heb ik ook minder werk om het onkruid te wieden. Maar ik zal niet alles kappen want ik wil dat mijn nakomelingen ook nog woud hebben.’

Ook Geneviève Munene, een van de beste zaadvermenigvuldigers van ASS, heeft haar zaadveldje met arachides (aardnoten) geplant op brandgrond. Branden is nu eenmaal veel

HET GOEDE VOORBEELD GEVEN

België en Congo spraken af dat de Belgische ontwikkelingssamenwerking tussen 2010 en 2013 driehonderd miljoen euro zal besteden in Congo. Als Congo erin slaagt de kwaliteit van zijn bestuur te verbeteren (afgemeten aan parameters van de Wereldbank), komt daar nog eens 100 miljoen euro bij. 88 miljoen euro gaat naar landbouw, 101 miljoen naar plattelandswegen en overzetboten en 47 miljoen naar het technisch en

beroepsonderwijs. Om de impact te vergroten, wordt de inspanning gericht op vier regio's, waaronder de districten Kwilu en Kwango in Bandundu.

Het landbouwluk beoogt hogere productiviteit van de gezinslandbouw (door beter zaad, bemesting, mechanisering...) en een verbetering van de opslag, de bewerking en commercialisering van de producten. Dat kan de inkomens van de gezinnen verhogen en tevens de ontbossing verminderen: de "kap en brand"-landbouw is immers verantwoordelijk voor meer dan zestig procent van de ontbossing.

Die doelen lijken evident maar zijn het niet. Evert Wauters, verantwoordelijk voor water en landbouw bij de BTC, is realistisch: 'We moeten proberen aan te sluiten bij bestaande dynamieken van verandering. Ik betwijfel dat de boeren in regio's met minder dan dertig inwoners per vierkante kilometer, zoals Kwango, hun traditionele aanpak zullen wijzigen. Er is teveel grond.' In Kwilu is er iets meer druk op het land maar ook daar is intensivering niet evident. Toch is er een opening. Professor Tollens: 'Omdat nieuwe stukken bos ontginnen veel energie vergt, gebruiken boerinnen steeds vaker hetzelfde stuk, met dalende rendementen tot gevolg. Voor maïs wordt de bodem dan te zwak. Alleen maniok lukt nog, jaar na jaar.'

Landbouwingenieur Aimé Makombo (BTC) ziet kansen om de boeren te leren hun bodems vruchtbaarder te maken.

Enthousiast vertelt hij hoe hij samen met enkele boeren een steile oever van de Kwilu op een andere manier is begonnen bewerken. 'Eerst wilden ze de oever afbranden maar ik heb hen overtuigd om het gras en onkruid uit te trekken en op te slaan als groenbemesting. Stap voor stap bouwen we die steile oever om tot terrassen en verrijken we de grond met die organische mest. Alleen als landbouwingenieurs zelf het voorbeeld geven, zijn ze geloofwaardig. Weet je dat er nog altijd collega's zijn die aanraden om velden af te branden?'

Als de BTC in Bandundu de landbouwproductiviteit wil verhogen, dan zal ze de boeren echt moeten overtuigen. Tollens: 'Het moet rendabel zijn: meer inkomen voor dezelfde arbeid. Anders zal het mislukken. Daarom zijn demonstratievelden zeer belangrijk.'

STAAT = ROOFDIER

Moderne ontwikkelingssamenwerking beseft dat ze moet werken via de lokale instellingen om duurzaam te zijn. Bovendien is internationaal overeengekomen dat in fragiele staten de versterking van de staat de topprioriteit moet zijn. Daarom wil de Belgische ontwikkelingssamenwerking in Congo ook uitdrukkelijk het landbouwbeleid versterken. Beter beleid is een noodzaak, zo blijkt uit elke vraag die je daarover aan boeren stelt. 'De staat is een roofdier voor de boeren', zeggen de boerenleiders die de ngo Vredeseilanden voor ons bijgebracht in de stad Butembo in Noord-Kivu. 'Ze leggen ons willekeurige taken op van zodra we ook maar iets ondernemen maar daar staat niets tegenover. De wegen zijn dramatisch slecht.'

In opdracht van de BTC maakte studie bureau ACE een lijvig rapport over het landbouwbeleid in Congo. Daarin heet het dat het zwakke landbouwbeleid een 'essen-

tiële belemmering is om het niveau van de overlevingslandbouw te overstijgen'. Dat zwakke beleid is het gevolg van een 'slechts zeer gedeeltelijke politieke steun voor de hervormingen en de landbouw'. Er gaat minder dan één procent van 's lands begroting naar landbouw, al werkt tachtig procent van de bevolking in die sector. De overheid is niet in staat om de boeren te omkaderen omdat daartoe 'alle menselijke en materiële middelen ontbreken en wegens de erosie van de waarden'. Dat laatste vertaalt zich in een 'veralgemening van willekeurige plagerijen, belastingen en heffingen door een veelheid van diensten die aan geen enkel concreet reglement onderhevig lijken.'

Net als alle andere ministeries kreunt ook dat van Landbouw onder de last van het verleden. Kafka loert om elke hoek. 'In 2005 was veertig procent van de 19.500 ambtenaren ouder dan 65 jaar. Dat moet nu al meer dan zestig procent zijn', zegt topambtenaar Patrick Makala. Die mensen komen niet meer werken maar ontvangen wel nog hun loon, waardoor er amper ruimte is om nieuwe mensen aan te werven. De middelen ontbreken om de massa oude werknemers te pensioneren.

Als er toch wordt aangeworven, worden die zogenaamde *nouvelles unités* vaak niet betaald en stapelen zij op hun beurt jarenlange achterstallige lonen op. Een inspecteur van Financiën vertrouwt me toe dat alleen al in Kikwit vijftig onbetaalde *nouvelles unités* de meest actieve belastinginners zijn. 'Dat dit niet ideaal is, hoeft geen betoog', glimlacht de inspecteur.

Op verschillende plekken zagen we "biometrische" tellingen (met vingerafdrukken) van wie er al of niet voor het landbouwministerie werkt. Ook dat is immers onduidelijk. Een van de topmensen op het landbouwministerie waarmee de BTC nauw zal samenwerken, bekende dat hij simpelweg twee van zijn kinderen op de personeelslijst van het ministerie heeft gezet.

Vraag is natuurlijk hoe België en de

Veia Kavima, coördinatrice van de boerinnenbond van Noord-Kivu, voor het "schoolveld" om landbouwtechnieken te leren.

DE WEG NAAR LUSANGA: door wegen te herstellen, wil de BTC de markt toegankelijker maken voor de boeren.

VERGANE GLORIE: de oude palmoliefabriek van Lusanga is gereduceerd tot een monster van oud ijzer.

BTC met die realiteit moeten omgaan. Het ACE-rapport suggereert om zoveel mogelijk op provinciaal en lokaal vlak het bestuur te versterken en geen eilandjes van goed functies te creëren. Nochtans is dat precies wat de BTC aan het doen is met de installatie van een speciale beleidscel op het ministerie van Landbouw, die net als de top van het ministerie computers, 4X4's en airco krijgt van de BTC. Vraag is hoeveel van die betere werking in Kin voelbaar zal zijn op het terrein. Vooral op lokaal en provinciaal niveau is de staat immers bijzonder zwak. Nzanzu Kasivita, de minister van Landbouw van Noord-Kivu, vertelt ons met enige fierheid dat zes procent van het provinciale budget voor landbouw is gereserveerd. Als we hem evenwel vragen hoeveel geld hij concreet ter beschikking heeft, blijft hij het antwoord schuldig. 'Als we hem op het terrein uitnodigen, moeten we zijn benzine betalen', fluistert een lokale boerenleider ons in het oor.

België zit hier in een ietwat ambigue positie. Het wil redelijke hulpcijfers neerzetten en Congo is de grootste hulpontvanger. Die bestedingsdwang maakt het moeilijk om echt kritisch te zijn. Een voorbeeld. Het herstel van de wegen wordt in Congo gefinancierd door het Fonds National pour l'Entre-

tien des Routes (Foner), dat vorig jaar uit accijnzen op benzine en tolheffingen 45 miljoen euro bijeenbracht. De besteding van dat geld is evenwel erg duister, zo blijkt uit een ander rapport dat de BTC bestelde. Er wordt aan gedacht om in het programma van herstel van rurale wegen voor elk project een bijdrage van tien procent te vragen aan het Foner. Maar wat als het Foner zo'n afspraak dan niet nakomt? Kan België dan echt een vuist maken? De oude discussie over goed bestuur kan –ook al brengt België ze niet meer op zijn Karel De Gucht– niet uit de weg worden gegaan. Overleg op hoog niveau tussen Belgen en Congolezen begin oktober leidde tot een roadmap van positieve stappen die Congo moet zetten (zoals de goedkeuring van de landbouwwet, de zaadwet...). 'Het was de eerste keer dat ontwikkelings-samenwerking zo gelinkt werd aan de politiek', zegt Carl Michiels, directeur van de BTC. 'Wel spijtig dat België daarin alleen staat. De kwaliteit van het donoroverleg en de politieke dialoog tussen donoren en overheid is ondermaats.'

DE BOERENBEWEGING

Niet alleen de donoren kunnen druk uitoefenen om te komen tot een beter landbouwbeleid. Ook de boeren kunnen dat... als ze zich

organiseren. Een voorbeeld daarvan is de stemming van de Code Agricole, een wet die voor het eerst de familiale landbouw herkent, pleit voor een beperking van de belastingen in de sector en de oprichting van een fonds voor landbouwontwikkeling. 'Die wet zou nooit gestemd zijn in het parlement indien we daartoe geen speciale lobbycellen hadden opgericht', stelt Ivan Godfroid van Vredeseilanden. 'Begin 2011 lagen tientallen andere wetten ook op behandeling te wachten maar wij zijn erin geslaagd de landbouwwet begin mei te laten stemmen.'

Zes Belgische ngo's (Vredeseilanden, Trias, Solsoc, Oxfam, SOS Faim en Diobass) legden 40.000 euro op tafel om gedurende maanden een lobbycellen in Kinshasa te installeren. 'We hebben de volksvertegenwoordigers systematisch opgebeld', zegt Paluku Mivimba, voorzitter van de FOPAC, de koepel van boerenorganisaties in Noord-Kivu en voorzitter van de nationale coördinatie van boerenorganisaties. Half september kwam echter het nieuws dat president Joseph Kabila de landbouwwet terug naar het parlement had gestuurd omdat een bepaald artikel hem niet zint. Het blijft dus afwachten of de wet nog gestemd raakt vooraleer het parlement eind oktober wordt ontbonden.

De meeste boerenorganisaties die we

Le géant bouge

Bij momenten krijg je de indruk dat het reusachtige Congo –dat een decennium in een soort economisch coma verkeerde– begint te bewegen. Vingerkootjes trillen. De grote Avenue du trente juin in Kinshasa ziet er puik uit. De weg tussen Kin en Kikwit glimt. Grote bouwprojecten veranderen de skyline van Kin. Heineken investeert 400 miljoen euro in Congo. De economie groeide in 2010 met zeven procent, vooral door de aantrekkende mijnsector. De Congolese franc is al vier jaar zo goed als stabiel, de kern van het monetair beleid lijkt dus gezond. 'De autoriteiten verbonden

er zich toe niet meer uit te geven dan de beschikbare middelen', zegt Samir Jahjah van het Internationaal Muntfonds. De begroting verdubbelde op vier jaar tot 2,5 miljard euro. Ook de bestedingsprocedures zijn transparanter geworden. Vroeger reed een minister bij wijze van spreken naar de Centrale Bank en eiste daar geld op. Nu zijn er elektronische procedures via de ministers van Begroting en Financiën, en de Centrale Bank. Wat nog het meest hoop geeft, zijn de vele mensen die verandering willen en ook bereid zijn daar hard voor te werken. (jvd)

ontmoeten, zijn afhankelijk van buitenlandse steun. De grote vraag is hoe krachtig ze zijn. De boerenbewegingen willen een rol spelen in de verkiezingen. Veà Kavima, de coördinatrice van Lofepaco, een boerinnenbond in Noord-Kivu: 'De mensen waren ontgoocheld door de vorige verkiezingen. Toch overtuigen we hen om deel te nemen en dit keer niet te stemmen voor de politicus die hen een T-shirt geeft, maar voor zij die opkomen voor hun belangen.' Die opmerking keert telkens weer terug. In Noord-Kivu werkt Vredeseilanden samen met zijn partners-boerenorganisaties aan een actie die kandidaat-volksvertegenwoordigers in de aanloop naar de stembusgang wil bevragen over hun kijk op de landbouw. Op een voorbereidende vergadering hierover valt wel op hoe zeer de boerenorganisaties extra geld willen voor zo'n actie.

Belgische ngo's als Vredeseilanden en Trias werken, vaak met steun van Belgische en Europese autoriteiten, aan de uitbouw van sterke boerenorganisaties. In Butembo zien we hoe de coöperatieve Cooenki niet alleen haar leden aan goedkope meststoffen en zaad helpt, maar hun maïs opkoopt, maalt en verkoopt op grote schaal, onder meer aan het Wereldvoedselprogramma. Cooenki werkt al jaren samen met Vredeseilanden en zal nu zijn maïsmolens aandrijven met waterkracht.

Ook de BTC rekent in haar programma op de boerenorganisaties om de boeren tot hogere productiviteit te bewegen en om het gesprek met de autoriteiten aan te gaan in de zogenaamde Conseils Agricoles et Rurals de Gestion (CARG's), een soort landbouwraden waar boerenorganisaties en autoriteiten met elkaar in overleg gaan.

De eerste ervaringen met de CARG's zijn positief: het is een plaats waar boeren de lokale leiders kunnen confronteren met het falende beleid en de plagerijen. Men kan zich voorstellen dat zo'n confrontatie een begin van verbetering tot stand kan brengen –waardoor lokale autoriteiten bijvoorbeeld de boerenorganisaties als partners leren zien. In Noord-Kivu werden 25 van de 45 "tractoren van de president" aan de boerenorganisaties doorgespeeld. In Bandundu geen enkele. Jacques Mitini van de koepel van boerenorganisaties van Bandundu is er niet over te spreken. 'We worden kwaad als we die tractoren werkloos zien staan bij lokale politici. Als het tweede lot presidentiële tractoren niet naar ons komt, komen we op straat', kondigt hij aan.

De BTC wil de CARG's versterken. Dat zal ondermeer betekenen geld op tafel leggen opdat de boeren erheen kunnen en willen gaan. 'We hopen echt dat de BTC in haar programma met de boerenorganisaties werkt', onderstreept boerenleider Paluku Mivimba. 'Anders vrezen we dat de Belgische inspanning niet veel blijvende resultaten zal hebben.' *

Vlieg naar meer
dan 40 landen
en 50 steden
in Afrika.

Ga verder dan ooit tevoren.

Ontdek Afrika met Air France, KLM en partners. Samen bieden we het grootste netwerk naar het Afrikaanse continent en brengen we zelfs bestemmingen binnen handbereik waar u voorheen niet makkelijk kon komen. Air France, KLM en partners bieden meer bestemmingen, betere service, snellere verbindingen en scherpere prijzen. Afrika ligt aan uw voeten. Ga verder.

Journeys of Inspiration